

1. Změny základních proporcí faktických manželství mezi lety 1991 a 2001

Období 1991 - 2001 bylo pro vývoj počtu a struktury faktických manželství obdobím významné změny trendu. Zatímco v předchozích letech či desetiletích byla faktická manželství variantou soužití zejména pro osoby středního věku či starší - rozvedené či ovdovělé, po roce 1991 se velmi výrazně zvýšilo zastoupení mladých svobodných osob, které dávaly tomuto neformálnímu soužití přednost před uzavřením sňatku. Současně se výrazněji zvýšil i jejich celkový počet.

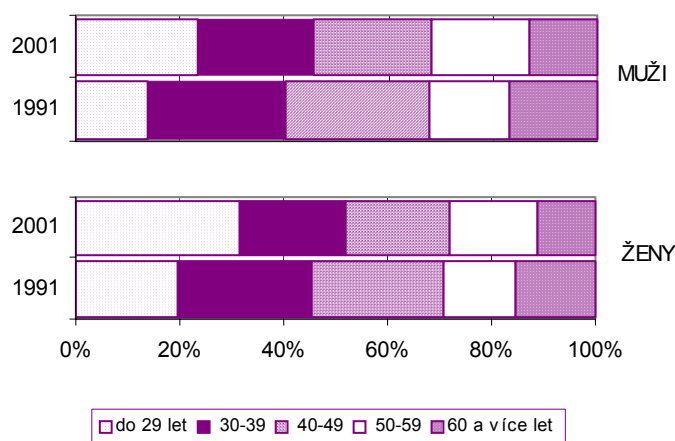
Ve vztahu k celkovému počtu úplných rodin to znamenalo, že i když úplné rodiny ve svém úhrnu zaznamenaly mezi lety 1991 a 2001 pokles, týkalo se toto snížení výlučně manželských párů, konkrétně manželských párů s dětmi. Počet faktických manželství se naopak v uvedeném období téměř o polovinu zvýšil. Přitom výrazně rychleji rostla faktická manželství bez závislých dětí. Zvýšilo se i zastoupení faktických manželství na celkovém počtu úplných rodin.

Tab. 1 Faktická manželství a jejich zastoupení v úhrnu úplných rodin v letech 1991 a 2001

	1991		2001		Přírůstek, úbytek	Index 2001/1991
	abs.	%	abs.	%		
Úplné rodiny celkem	2 512 893	100,0	2 333 592	100,0	-179 301	92,9
z toho fakt. manž.	84 934	3,4	125 269	5,4	40 335	147,5
Úplné rodiny bez dětí	1 117 025	100,0	1 242 822	100,0	125 797	111,3
z toho fakt. manž.	45 449	4,1	73 850	5,9	28 401	162,5
Úplné rodiny s dětmi	1 395 868	100,0	1 090 770	100,0	-305 098	78,1
z toho fakt. manž.	39 485	2,8	51 419	4,7	11 934	130,2

Nejdynamičtější vývoj zaznamenala skupina nejmladších partnerských párů ve věku do 29 let, jejichž počet se téměř ztrojnásobil. Nejpomalejší růst byl u skupiny 60ti letých a starších partnerů. Tento vývoj ovlivnil významnou měrou i věkovou strukturu partnerů ve faktických manželstvích.

Věková struktura mužů a žen ve faktických manželstvích (v %) v letech 1991 a 2001

Podíl faktických manželství s partnery ve věku 50 a více let zůstal v podstatě konstantní a

pohyboval se kolem 30 %. K posunům ve struktuře podle věku partnerů došlo mezi lety 1991 a 2001 pouze u mladších věkových kategorií. Vzrostl podíl nejmladších partnerských svazků na úkor svazků osob ve věku 30 - 49 let.

Tab. 2 Muži a ženy ve faktických manželstvích podle věku v letech 1991 a 2001

Pohlaví	Věková skupina					
	do 29	30-39	40-49	50-59	60+ a nezj.	celkem
	1991					
Muži	11 681	22 201	23 433	12 818	14 801	84 934
Ženy	16 607	21 877	21 556	11 752	13 142	84 934
	2001					
Muži	29 284	28 046	28 098	23 464	16 377	125 269
Ženy	39 402	25 580	25 315	20 805	14 167	125 269
	Index 2001/1991					
Muži	250,7	126,3	119,9	183,1	110,6	147,5
Ženy	237,3	116,9	117,4	177,0	107,8	147,5

Změny věkové struktury směrem k mladším věkovým skupinám se promítly i do struktury podle rodinného stavu. Neformální soužití nejmladších párů se týkalo převážně svobodných partnerů. Jejich výrazný absolutní nárůst znamenal i velmi podstatné zvýšení jejich podílu. Zatímco v roce 1991 činil podíl faktických manželství s oběma partnery svobodnými necelou desetinu z úhrnného počtu těchto neformálních svazků, v roce 2001 jich byla již čtvrtina. I nadále však zůstávají nejpochybnější skupinou konsensuální svazky osob rozvedených a ovdovělých, jejich váha ale klesá. Kombinace svobodného muže a ženy vdané, rozvedené nebo ovdovělé, která byla v roce 1991 druhou nejčastější variantou faktického manželství (pětina z celkového počtu), v roce 2001 byla až třetí nejčastější kombinací.

Tab. 3 Faktická manželství podle rodinného stavu partnerů v letech 1991 a 2001

Rodinný stav partnerů	1991		2001		Index 2001/1991
	abs.	%	abs.	%	
Oba svobodní	8 349	9,8	31 186	24,9	373,5
Oba rozvedení, ovdovělí	51 043	60,1	55 673	44,4	109,1
Ženatí, vdané	187	0,2	572	0,5	305,9
Muž svobodný, žena s ostatním rod. stavem	16 800	19,8	20 726	16,5	123,4
Žena svobodná, muž s ostatním rod. stavem	7 092	8,4	12 565	10,0	177,2
Ostatní případy	1 463	1,7	4 547	3,6	310,8
Faktická manželství celkem	84 934	100,0	125 269	100,0	147,5

Věková struktura jednotlivých skupin faktických manželství s konkrétní kombinací rodinných stavů partnerů měla svou logickou vazbu. Oba svobodní partneři byli nejčastěji mladší 30 let; oba rozvedení nebo ovdovělí partneři byli častěji naopak ve vyšším věku (40 a více let), přitom rozložení do jednotlivých věkových skupin bylo od uvedeného 40. roku věku více méně rovnoměrné. Ve skupině partnerských svazků, ve kterých je jeden z partnerů svobodný a druhý s jiným rodinným stavem, byly nejčastěji zastoupeny svobodné ženy do 30 let, ženy rozvedené, ovdovělé příp. vdané ve věku 30 - 39 let a svobodní muži mezi 30 a 49 lety věku.

Změny základních charakteristik osob žijících ve faktických manželstvích, měly u mužů i u žen mezi lety 1991 a 2001 obdobný vývoj. Lišily se tempy růstu, rozdíly nebyly ale nijak dramatické.

Souhrnně lze konstatovat, že při celkovém zvýšení počtu mužů a žen žijících ve faktických manželstvích se za 10 let mezi sčítáními 1991 a 2001:

- ❖ z hlediska rodinného stavu nejvíce zvýšil počet svobodných žen a svobodných mužů, poklesly počty ovdovělých
- ❖ z hlediska ukončeného vzdělání bylo nejvyšší absolutní zvýšení u mužů se středním vzděláním a u žen se vzděláním středním a úplným středním; úbytek byl u mužů i u žen se základním nebo neukončeným vzděláním, resp. bez vzdělání
- ❖ z hlediska ekonomické aktivity vzrostl podíl faktických manželství s ekonomicky neaktivní ženou.

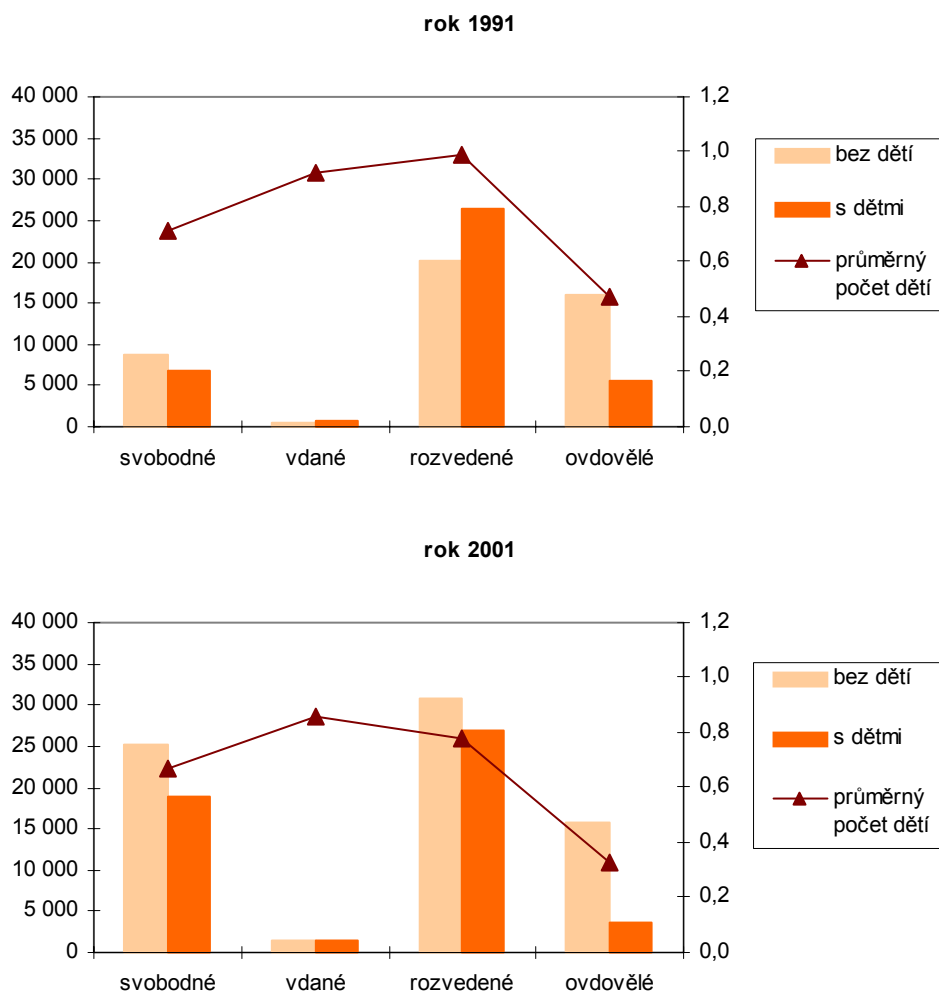
Tab. 4 Základní charakteristiky mužů a žen ve faktických manželstvích v letech 1991 a 2001 (podíly v %)

	Muži			Ženy		
	1991	2001	Rozdíl (+,-) v bodech	1991	2001	Rozdíl (+,-) v bodech
Z celku rodinný stav						
svobodní	29,6	41,4	11,8	18,2	35,2	17,0
ženatí, vdané	1,4	2,5	1,1	1,4	2,4	1,0
rozvedení	59,2	49,5	-9,7	54,8	46,0	-8,8
ovdovělí	9,4	5,4	-4,0	25,3	15,5	-9,8
Z celku vzdělání						
zákl., neukonč a bez vzd.	34,9	18,0	-16,9	49,4	29,3	-20,1
střední	46,2	52,0	5,8	30,3	36,4	6,1
úplné střední	14,7	21,3	6,6	17,9	27,6	9,7
vysokoškolské	4,2	7,0	2,8	2,5	5,0	2,5
Z celku ekonomicky aktivní	80,9	81,1	0,2	74,7	69,0	-5,7

Typickým mužem ve faktickém manželství byl v roce 2001 stejně jako v roce 1991 rozvedený muž ekonomicky aktivní se středním vzděláním. Typickou ženou byla rozvedená ekonomicky aktivní žena se středním vzděláním (v roce 1991 to byla rozvedená ekonomicky aktivní žena se vzděláním základním). Jak vyplývá z uvedeného srovnání - kromě změny vzdělání u žen, které je v souladu s celospolečenským trendem zvyšování vzdělanosti populace, nenastaly významnější změny v průměrných hodnotách základních charakteristik druhů a druhek ve faktických manželstvích. Významnou měrou se ale zmenšily rozdíly mezi nejčtenějšími a druhými početně nejčastějšími hodnotami.

U mužů i u žen se shodně změnily nejčtenější věkové skupiny. Zatímco v roce 1991 byly nejčastěji partneři ve věku 40 - 44 let, v roce 2001 to byla věková kategorie 25 - 29 let.

**Faktická manželství bezdětná a s dětmi podle rodinného stavu ženy
v letech 1991 a 2001**

V roce 2001 žilo ve faktických manželstvích celkem 84 283 závislých dětí, což představovalo v průměru 0,67 dítěte na jednu rodinu. V roce 1991 činila tato průměrná hodnota 0,81 dítěte na jeden neformální svazek (absolutní počet dětí činil 68 869). Ačkoliv se počet faktických manželství zvýšil v období 1991 - 2001 téměř o 50 %, počet závislých dětí v těchto rodinách vzrostl pouze zhruba o pětinu.

I když absolutní počty faktických manželství se zvýšily ve srovnání s rokem 1991 v celé škále počtu závislých dětí, dynamika tohoto zvýšení byla velmi rozdílná. Nejrychlejší růst byl zaznamenán u bezdětných neformálních svazků; tato skutečnost se pak projevila i ve struktuře faktických manželství posílením jejich váhy. Zastoupení rodin s jedním závislým dítětem zůstalo zhruba na stejné úrovni (cca pětina faktických manželství) a podíly rodin se 2 a více dětmi se snížily.

Nárůst počtu i zvýšení podílu bezdětných faktických manželství bylo nejvýraznější zejména ve svazcích s ženou ve věku 20 až 29 let.

Tab. 5 Faktická manželství podle počtu závislých dětí v letech 1991 a 2001

	Počet závislých dětí
--	----------------------

		0	1	2	3	4+	celkem
Faktická manželství - abs.	1991	45 449	19 176	13 843	4 741	1 725	84 934
	2001	73 850	28 181	16 448	4 838	1 952	125 269
Faktická manželství - v %	1991	53,5	22,6	16,3	5,6	2,0	100,0
	2001	59,0	22,5	13,1	3,9	1,6	100,0
Index 2001/1991		162,5	147,0	118,8	102,0	113,2	147,5

Základní tendence vývoje ukazatelů ekonomické aktivity obyvatel mezi sčítáními 1991 a 2001 se do určité míry promítly i do ekonomických charakteristik partnerů ve faktických manželstvích. Současně zde však působily i další vlivy, jako je věková struktura partnerů aj.

Rychlejší než celkový nárůst počtu faktických manželství, byl nárůst rodin s ekonomicky neaktivní ženou. V roce 1991 byla takových domácností čtvrtina, v roce 2001 již 30 %. Podíly domácností s ekonomicky neaktivní ženou se zvýšily nejvýrazněji u rodin se ženou rozvedenou a se ženou ovdovělou. V obou případech měly podstatný vliv na tyto hodnoty ženy bez závislých dětí ve vyšším věku - většinou již důchodovém. Právě v této skupině žen se spojily dva významné trendy vývoje ekonomické aktivity obyvatelstva - všeobecný pokles zaměstnanosti žen i pokles zaměstnanosti osob v poproduktivním věku.

Tab. 6 Faktická manželství se závislými dětmi k 1. 3. 2001

	Věková skupina ženy				Ženy celkem	Z celku ek. neakt.	Z ek. neakt. ženy s dětmi do 6 let
	-29	30-39	40-49	50+ a nezj.			
Ženy celkem	18 564	20 541	10 418	1 896	51 419	12 720	10 305
z toho							
svobodné	12 993	4 618	1 070	191	18 872	11 444	6 683
rozvedené	4 645	13 784	7 367	1 084	26 880	22 452	3 000
Podíly v %							
Ženy celkem	36,1	39,9	20,3	3,7	100,0	24,7	81,0
z toho							
svobodné	68,8	24,5	5,7	1,0	100,0	60,6	58,4
rozvedené	17,3	51,3	27,4	4,0	100,0	83,5	13,4

Ve skupině faktických manželství se závislými dětmi měly nejvyšší zastoupení rodiny s rozvedenou ženou (52 %) a s ženou svobodnou (35 % z počtu faktických manželství se závislými dětmi). Ve struktuře faktických manželství s ekonomicky neaktivní ženou se závislými dětmi měly rozhodující podíly stejné skupiny žen, ale hodnoty podílů byly v obráceném pořadí - nejvyšší podíl měly svobodné ženy (57 %) a druhý nejvyšší podíl ženy rozvedené (34 %). Příčinou byla především různá věková struktura uvedených skupin žen a s ní související počty a věkové složení závislých dětí. Svobodné ženy byly většinou mladší než ženy rozvedené, měly častěji malé děti (více než polovina z nich měla dítě do 6 let) a byly proto ve větší míře zastoupeny ve skupině žen v domácnosti, tj. žen ekonomicky neaktivních. Rozvedené ženy byly častěji ve věku 30 - 39 let resp. 40 - 49 let, tedy ve věku, kdy děti - i když stále patří mezi děti závislé - umožňovaly již řadě žen návrat do zaměstnání; podíl ekonomicky neaktivních žen byl proto nižší.